

Černý, Ervín

Zaniklé části plužin soudobých osad na Dražanské vrchovině

Archaeologia historica. 1979, vol. 4, iss. [1], pp. 235-247

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139273>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240901

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zaniklé části plužin soudobých osad na Drahanské vrchovině

ERVÍN ČERNÝ

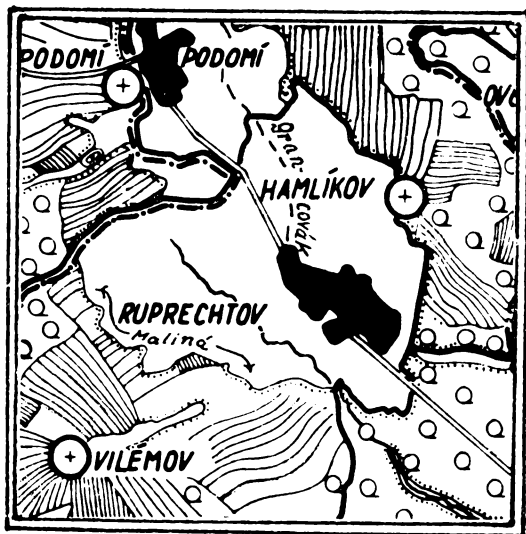
Při historickogeografickém povrchovém průzkumu lesních ploch na Drahanské vrchovině jsme zjistili stopy nejen po zaniklých osadách a po jejich plužinách, ale i zcela neklamné stopy zaniklých částí plužin, patřících kdysi osadám, které se dodnes zachovaly. Tento zajímavý jev se vyskytuje u většiny osad námi zkoumaného území. Pro první informaci postačí, budeme-li se jím podrobněji obírat na dosud nejpodrobněji prozkoumané ploše kolem osy spojující osadu Ruprechtov se Šošůvkou a Němčicemi.

Západně a jihozápadně od **Ruprechtova** v okrajové zóně lesní tratě Maliná je úsek zaniklé plužiny, který sousedí na jedné straně s dnešní ruprechtovskou plužinou, na druhé straně se zaniklou plužinou vilémovskou. (obr. 1). Délka úseku je asi 2400 m, jeho šířka se pohybuje od 150 do 1200 m. Úsek je rozdělen na 20 rovnoběžně probíhajících pásových parcel nestejně šířky. Parcela uprostřed úseku, probíhající nejnižšími místy terénu, je daleko nejširší. Šlo patrně o louku. Směr průběhu parcel je přímým pokračováním parcel ruprechtovské plužiny před jejím nedávným scelením. O plošném vztahu zaniklé části plužiny k dnešní ruprechtovské plužině nás informuje následující tabulka.

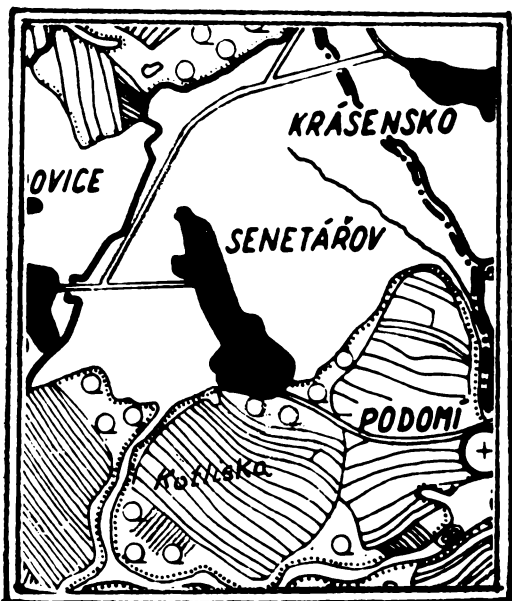
1. Plocha zaniklé plužiny ruprechtovské		153 ha
2. Plocha ruprechtovské plužiny až k hranicím zaniklé hamlíkovské plužiny (ke Grancováku)	} západní část 120 ha východní část 153 ha	
		<hr/> celkem
3. Plocha plužiny zaniklého Hamlíkova, která připadla Ruprechtovu	} sev. jádrová část již. zajhotská část	37 ha
		<hr/> celkem
4. Celková plocha původní ruprechtovské plužiny		425 ha
5. Plocha dnešní ruprechtovské plužiny		420 ha
6. Poměr ploch 1. : 2. = 153 : 273 ha		36 ‰ : 64 ‰

Je třeba dodat, že původní Ruprechtov ležel západně od dnešní osady v údolí potoka Podomice, tedy blíže k dnešní zaniklé části plužiny. Je velmi pravděpodobné, že po odnětí a zalesnění západní části ruprechtovské plužiny a po přeložení osady 1/2 až 3/4 km východněji, dostali osadníci část plužiny hamlíkovské, těsně přiléhající k jejich vsi, a to v době nedlouho po opětovém zániku Hamlíkova, nebo snad v přímé časové návaznosti s jeho zánikem. Za-

nikl (podruhé) mezi léty 1576–1596. Přímým důkazem o přivtělení části hamlikovské plůžiny k Ruprechtovu je nejen průběh parcel zaniklých částí hamlikovské plůžiny v lesních tratích Zajbót a Stříbrná, ale i uchování názvu hraniční cesty tzv. Grancováku (ve starých spisech „Granitzweg), která odpovídá

Obr. 1. Zaniklá část ruprechtovské plůžiny východně a jihovýchodně od Ruprechtova v lesní trati Maliná.

Obr. 2. Zaniklá část senetářovské plůžiny jižně od Senetářova v lesní trati Kotlisko.

hranicím mezi prvotní plužinou ruprechtovskou a bývalou plužinou hamlíkovskou.

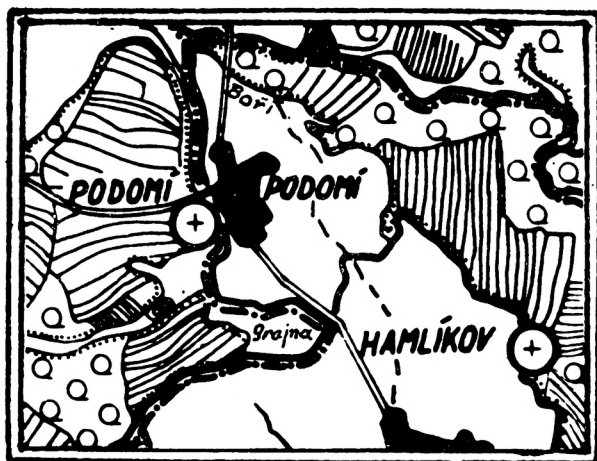
Jižně od **Senetářova** v lesní trati Kotliska je zaniklá část senetářovské plužiny, která se skládá z trati délky 1000 m a šířky cca 800 m, rozdělené do 16 pásových parcel, namnoze se záhonovým dělením a z menšího záhonového úseku (obr. 2). Pásové parcely probíhají ve směru severozápad—jihovýchod a jsou 800—1000 m dlouhé. Záhony v záhonovém úseku směřují kolmo na průběh pásových parcel. Na svém východním okraji hraničí tato zaniklá plužina se zaniklou plužinou zaniklé poloviny Podomí.

1. Plocha zaniklé senetářovské plužiny	134 ha
2. Plocha dnešní senetářovské plužiny	341 ha
3. Plocha dnešní senetářovské plužiny bez okrajové trati Spálené horky, která byla ve středověku pokryta lesem	272 ha
4. Poměr ploch 1. : 3. = 134 : 272	33 % : 67 %

Severovýchodně od dnešního **Podomí** (což je $\frac{1}{2}$ původní středověké osady), v lesní trati Boří je úsek zaniklé plužiny rozměrů zhruba 600krát 300 m (obr. 3). Úsek je tvořen pěti pásovými parcelami, které vykazují místy zřetelné záhonové dělení. Parcely jsou nasměrovány k osadě.

1. Plocha zaniklé plužiny dnešního Podomí	17 ha									
2. Plocha dnešní plužiny dnešního Podomí	138 ha									
3. Plocha bývalé hamlíkovské plužiny vtělené do dnešní podomské	18 ha									
4. Plocha plužiny zaniklé $\frac{1}{2}$ Podomí	<table> <tr> <td rowspan="4">}</td> <td>zaniklá západní část</td> <td>150 ha</td> </tr> <tr> <td>zaniklá j. z. část</td> <td>33 ha</td> </tr> <tr> <td>obdělávaná část v Grajně a Hraničkách</td> <td>28 ha</td> </tr> <tr> <td>celkem</td> <td>211 ha</td> </tr> </table>	}	zaniklá západní část	150 ha	zaniklá j. z. část	33 ha	obdělávaná část v Grajně a Hraničkách	28 ha	celkem	211 ha
}	zaniklá západní část		150 ha							
	zaniklá j. z. část		33 ha							
	obdělávaná část v Grajně a Hraničkách		28 ha							
	celkem	211 ha								
5. celková plocha plužiny původního Podomí	348 ha									
6. Předpokládaná „rezervní“ plocha původní podomské plužiny (33 + 28 + 17)	78 ha									
7. Poměr ploch 6. : 5. — 6.) = 78 : 270 ha	22 % : 78 %									

Severovýchodně od **Kotvrdovic** v lesních tratích Mokří a Kojál jsou dvě části zaniklé plužiny (obr. 4). Část v jižněji ležícím Mokří se skládá z menšího úseku cca 6 pásových parcel, k nimž východně koso naléhá menší záhonový úsek. Oba úseky dělí křivolace probíhající okraj lesa od dnešní kotvrdovské plužiny. Průběh pásových parcel dlouhých 100—800 m, navazuje na průběh záhumenicových pásových parcel kotvrdovské plužiny před jejím nedávným scelením. Severně od těchto dvou úseků v lesní trati Kojál je další úsek, nebo spíše trať, mající tvar zhruba čtverce o stranách 800krát 800 m. Trať se skládá ze 14 pásových parcel dlouhých 800 m, namnoze se záhonovým dělením. Parcely probíhají od severovýchodu k jihozápadu, kde je od výše zmíněných dvou úseků dělí potoční údolí, které probíhá směrem od východu k západu. Západně od této trati se rozprostírá menší trojúhelníkovitý úsek pokrytý třemi pásovými parcelami na ploše 13 ha a větší trať rozměrů 1000—1400 m × 1000 m, na jejíž ploše 109 ha jsme zaznamenali 15 zaniklých parcel. Obě tyto posledně jme-

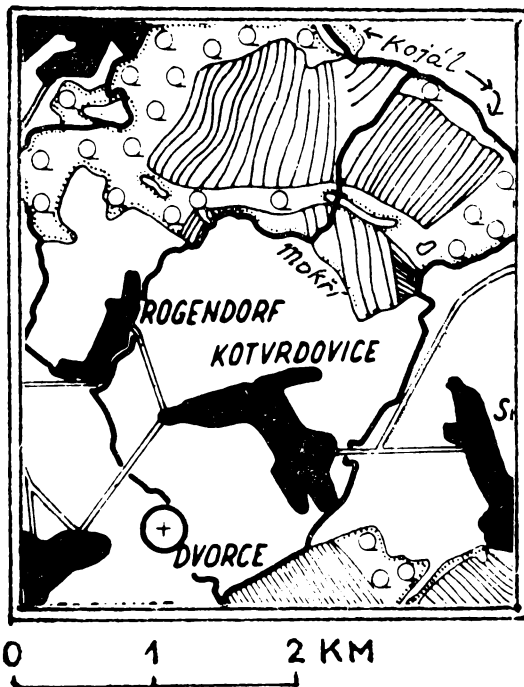
Obr. 3. Zaniklé části podomské pláží na severovýchod, na západ a na jihovýchod od osady.

nované části patřily do rámce původní kotvrdovské pláží, i když dnes jsou zahrnuty do katastru Krasové (dřívějšího Rogendorfu). Tato osada však vznikla až na počátku XVIII. století a její dnešní plážina byla vyňata z původní kotvrdovské pláží. Domněnka, že obě jmenované části zaniklé pláží byly součástí bývalé pláží kotvrdovské, může být však narušena jinou domněnkou, totiž, že náležely k zaniklé osadě neznámého jména, o níž se nedochovaly žádné písemné prameny, ani tradice, ani pomístní jméno, a která mohla existovat v údolí potoka Lupače při tzv. Bejčkově hrázi. O složitosti změn v kotvrdovské plážině nás informuje následující tabulka:

1. Plocha zaniklé pláží v Mokří		33 ha
2. Plocha dnešní pláží:	severní část	259
	jižní část včetně Dvorců	129
	celkem	388 ha
3. Přibližná plocha části dvorecké pláží		42 ha
4. Plocha zaniklých pláží v trati Kojál a Mokří:	severovýchod	63
	střed	13
	severozápad	109
	Mokří	33
	celkem	218
5. Plocha dnešní pláží plus plocha Rogendorfu minus plocha Dvorců		388 + 55 - 42
	celkem	399 ha
6. Původní plocha kotvrdovské pláží		399 + 218 = 617 ha
7. Poměr plochy 4. : 5. = 218 : 399 ha		..... 35 % i 65 %

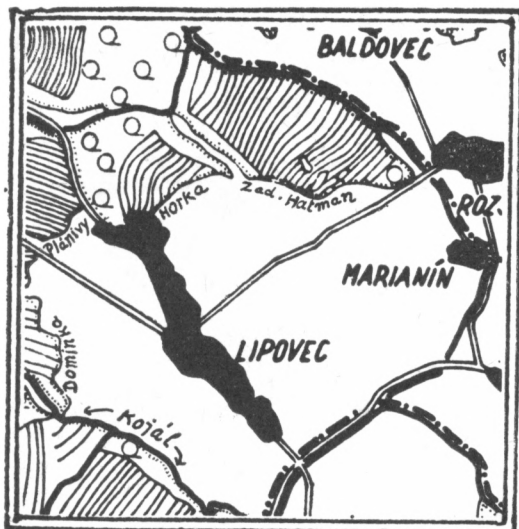
Pásmo lesů, napojujících se v podobě podkovy na větší část hranic dnešní lipovecké pláží, je prakticky celé poseto zaniklými polními tratěmi, jichž je celkem sedm. U některých z těchto tratí není snadné určit, jedná-li se o zanik-

Obr. 4. Zaniklé části kotvrdovské plužiny v lesní trati Mokří a Kojál.

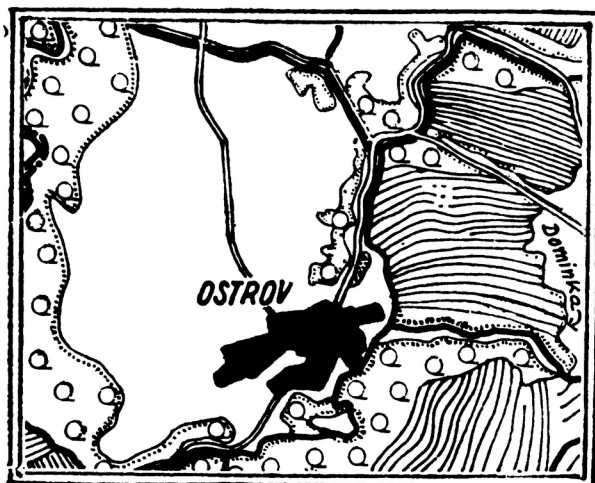
lou část plužiny dnešní osady, nebo není-li tato část plužiny neznámé, dosud nezjištěné zaniklé osady, nebo které dnešní osadě náleží. Jedno je však jisté, že dvě zaniklé plužinové trati v lesní trati Horka a Zadní Hatman byly kdysi součástí původní plužiny lipovecké (obr. 5). Holštejnu patřila velmi pravděpodobně plužina v lesní trati Plánivy s.z. od Lipovce, Ostrovu plužina v lesní trati Dominka, z. od Lipovce. O problematice zaniklých částí plužin v lesní trati Kojál—Ostrov viz poznámky výše. Plužina v lesní trati Horka je traťovým torzem podoby trojúhelníka se základnou 600 m a výškou 400 m. Skládá se z devíti obloukovitě probíhajících pásových parcel, které směrem východním jsou narušeny dnešní lipoveckou plužinou. Pásky míří k Lipovci. Část v trati Zadní Hatman má podobu lichoběžníka se základnou odvrácenou od Lipovce délky 1600 m, výška je průměrně 700 m. Trať se skládá ze 26 pásových až mírně klínových parcel s naznačeným esovitým průběhem ve východní části. Průběh parcel navazuje na směr parcel v Horce, od nichž je dělí potoční údolí, a na směr záhumenicových pásů lipovecké plužiny před jejím scelením.

1. Plocha zaniklé plužiny lipovecké:	v Horce	31 ha	
	v Zadním Hatmanu	109 ha	
	<u>celkem</u>		140 ha
2. plocha dnešní lipovecké plužiny:	západní část	221 ha	
	východní část	308 ha	
	<u>mariánská část</u>	93 ha	
	<u>celkem</u>		622 ha
3. Plocha dnešní lipovecké plužiny bez mariánské části			529 ha
4. Poměr plochy 1. : 3 . =	140 : 529 ha . . . . . 21% : 79%		

Obr. 5. Zaniklé části lipovecké plužiny v lesní trati Horka a Zadní Hatman.

0 1 2 KM

0 1 2 KM

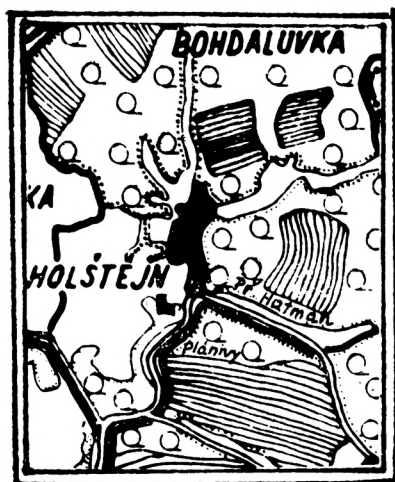
Obr. 6. Zaniklá část ostrovské plužiny v lesní trati Dominka.

Severovýchodně od **Ostrova** v lesní trati Dominka je zaniklá traťová plužina podoby čtyřúhelníka o stranách 1200 m × 1000 m (obr. 6). Sedmnáct pásových parcel, místy mírně vlněných, probíhá od západu k východu. Parcely začínají na západě nad Hradeckým žlebem a na východě na ně navazují parcely dnešní plužiny lipovecké. Střední část čtyř nejseverněji probíhajících parcel je přerušena krasovou rozsedlinou. Při západním okraji zaniklé plužiny je několik krasových závrtek.

1. Plocha zaniklé plužiny v trati Dominka	127 ha
2. Plocha dnešní ostrovské plužiny	648 ha
3. Poměr plochy 1. : 2. = 127 : 648 ha	16 % : 84 %

Osada **Holštejn** má v sousedících lesních tratích čtyři zaniklé plužinové celky (obr. 7). Tato osada, původně městečko pod hradem Holštejnem, byla na rozdíl od ostatních osad přes 2. století zaniklá. Teprve v první polovině XVIII. století s postupným osazováním osady byla vytvořena nová, podstatně menší plužina v sousedství plužiny šošůvské. Zůstává otázkou, zda-li se tento fragment původní plužiny holštejské kryje ve svých hranicích s hranicí před zánikem plužiny a osady. Část zaniklé plužiny v lesní trati Plánivy se rozkládá j. v. od osady. Rozprostírá se v délce 1000 až 1100 m a šířce 500 až 700 m na ploše 60 ha. Skládá se z 18 úzkých nestejně dlouhých pásových parcel, které západně končí nad Hradeckým žlebem, východně se zčásti napojují na dnešní lipoveckou plužinu, zčásti končí nad žlebem, oddělováním vyvýšeninu Plániv od vyvýšeniny Horky. — Východně Holštejna v lesní trati Přední Hatman je zaniklý plužinový úsek délky 500 až 600 m a šířky 400 m, rozprostírající se na ploše 26 ha. Skládá se z 13 úzkých obloukovitých parcel, probíhajících ve směru severojižním. — Severovýchodně od osady na výšině nad údolím potoka Bílé vody jsou 2 menší úseky, z nichž západní má rozměry 300 až 400 m krát 500 m a na jeho ploše 20 ha probíhá 13 krátkých úzkých pásů ve směru z. v. Východní úsek má rozměry 300 m krát 400 m a na jeho ploše 10 ha probíhá 11 krátkých úzkých pásů rovněž ve směru z. v.

1. Celková plocha zaniklé plužiny holštejské	116 ha
2. Plocha dnešní holštejské plužiny	80 ha
3. Poměr plochy 1. : 2. = 116 : 80 ha	59 % : 41 %

Obr. 7. Zaniklé části holštejské plužiny v lesních tratích Plánivy, Přední Hatman a severovýchodně od osady.

Severovýchodně od **Šošůvky** se rozkládá větší zaniklý plužinový úsek o rozměrech 1000 až 1700 m krát 500 až 1000 m na celkové ploše 136 ha (obr. 8).

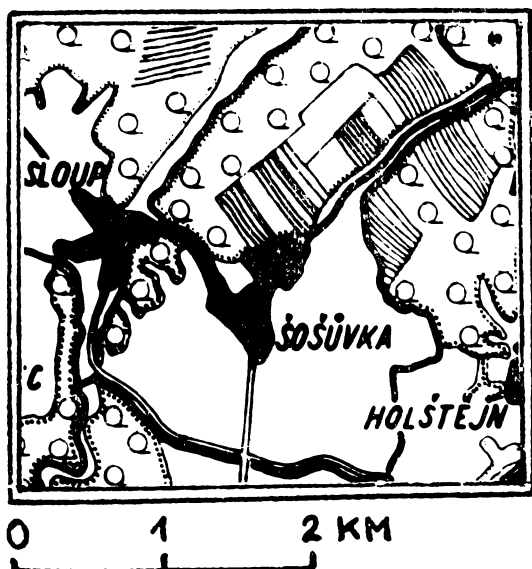
Skládá se z dělených úseků, pásové trati a větších nedělených úseků. Celkem jsme napočítali 56 různě velikých parcel, které vesměs probíhají rovnoběžně od s. z. k j. v. Tento komplex je rozdělen ve 2 části, oddělené od sebe polním pruhem, probíhajícím podél silnice Šošůvka-Housko, zaujímajícím plochu 7 ha.

Celková plocha zaniklé šošůvské plužiny

136 ha

Plocha dnešní šošůvské plužiny 273 ha

Poměr plochy 1. : 2. = 136 : 273 ha ..... 33 0/0 i 66 0/0.

Obr. 8. Zaniklá část šošůvské plužiny severovýchodně od osady.

Lesní komplex mezi **Petrovicemi** a Sloupem je po celé své ploše pokryt zaniklou plužinou, jejíž největší délka čítá 1000, šířka 500–700 m a celková plocha je 57 ha. Plužina se skládá ze 17 dlouhých užších pásových parcel, které probíhají zhruba ve směru Petrovice–Sloup a na severu těsně sousedí s dnešní plužinou petrovickou, jejíž součástí kdysi byly. Srovnání s dnešní petrovickou plužinou je nesnadné, protože tato ve své jižní části se zvětšila o velkou část plužiny zaniklého Podolí, jejíž rozsah se dnes nedá dobře určit ani geograficky, ani z písemných pramenů, ani podle pomístních názvů. Situace je ještě o to komplikovanější, že i v lese západně od petrovické plužiny jsou stopy po části zaniklé plužiny, při čemž je otázka, patřila-li k Petrovicům, nebo některé jiné dosud neznámé zaniklé osadě, případně k zaniklému Podolí. Plocha této pásovitě plužiny je cca 40 ha a parcely v ní probíhají směrem s. j., tedy zhruba kolmo na průběh parcel dnešní petrovické plužiny před jejím scelením.

1. Plocha zaniklé plužiny východně od Petrovic	57 ha
2. Plocha dnešní plužiny Petrovic	259 ha
3. Totéž co sub 2. ale bez plužiny podolské (přibližně)	200 ha
4. Poměr plochy 1. : 3. = 57 : 200 ha ..... 22 0/0 : 78 0/0.	

Západně od **Žďáru** v lesním komplexu za obvodem dnešní žďárské plužiny se rozprostírá na ploše 36 ha zaniklá polní trať délky 1200 m, šířky 200 až

300 m a další menší trať rozměrů 200 krát 300 m. V tratích nacházíme stopy po 40 a po 7 pásových parcelách, které svou dlouhou osou směřují od s.z. k j.v. směrem k dnešní osadě. Šířka parcel je značně variabilní od 20 do 80 m.

1. Plocha zaniklé pluzžiny u Žďáru	36 ha
2. Plocha dnešní žďárské pluzžiny	331 ha
3. Poměr plochy 1. : 2. = 36 : 331 ha	10 % : 90 %.

V lesních tratích jižně a severně a východně od **Kuniček** nalézáme rovněž stopy po zaniklé pluzžině, která svou lokalizací a strukturou má vztah k dnešní vsi. V jižní lesní trati na ploše 18 ha zjišťujeme mozaiku nejméně 16 parcel, probíhajících zčásti od z. k v., zčásti zhruba směrem s.j. — Ve východní lesní trati jsme napočítali na ploše 40 ha 29 pásových parcel, délky průměrně 300 m, probíhajících většinou směrem v.z. a na periferii zhruba ve směru s.j. — V s.v. lesních tratích na ploše 37 ha a 10 ha probíhá 19 a 7 pásových parcel, délky 200 až 600 m ve směru s.z.—j.v. a s.j. Musela to být malá osada vzhledem k malé výměře pluzžiny, o čemž svědčí i zdrobnělé jméno „Kuničky“.

1. Plocha zaniklých pluzžin Kuniček	105 ha
2. Plocha dnešní pluzžiny s doubravickou částí	149 ha
3. Poměr plochy 1. : 2. = 105 : 149 ha	41 % : 59 %

Záhadná je zaniklá pluzžina východně a jihovýchodně od **Němčic** v lesní trati Svinovy. Podle tradice měla zde kdysi stát později zaniklá osada Svinovy, která však není nikde v pramenech doložena. Rovněž pátrání po reliktech jejich usedlostí je dosud bezvýsledné. Jestliže tato osada neexistovala, pak traťová pluzžina, jejíž stopy nalézáme, by náležela ke středověkým Němčicím. Pluzžina se skládá ze 3 tratí. V severní trati probíhá na ploše 12 ha 9 pásových parcel délky 400 m směrem j.z.—s.v. — Ve střední části zjišťujeme na ploše 29 ha celkem 17 úzkých pásových parcel, délky 600 až 1000 m probíhajících směrem s.—j. — V jižní části na ploše 6 ha probíhá 8 úzkých pásových parcel délky 300 až 400 m směrem s.z.—j.v.

Plocha zaniklých částí němčické pluzžiny	47 ha
Plocha dnešní pluzžiny Němčic	338 ha
Poměr plochy 1. : 2. = 47 : 338 ha	12 % : 88 %.

Seřadíme-li osady se zaniklými částmi jejich pluzžin podle poměrné velikosti zaniklé části, zjistíme, že zaniklá část představuje nejčastěji hodnoty mezi jednou třetinou až jednou pětinou původní středověké výměry (tab. 1). Tento jev, který lze považovat za specifický pro terén ve vyšších polohách — jako je např. Dražanská vrchovina — by mohl svědčit pro opouštění trojpolního hospodaření (patrně v počátcích novověku) a k přistupování k hospodaření intenzivnímu na menší půdní výměře. Na velikost části pluzžiny ponechané zániku mohl mít vliv počet obyvatel příslušné osady, který po válečných nebo morových katastrofách v mnoha případech povážlivě poklesl. V úvahu přichází také horší bonita půdy, kterou namnoze v našich zaniklých částech pluzžin zjišťujeme, což potvrzuje i skutečnost, že v krajích níže položených a úrodnějších se se zaniklými částmi pluzžin dnešních osad takřka neshledáváme.

O době zanikání částí původních pluzžin dnešních osad se nám nedochovaly žádné písemné zprávy. Na příkladu přemístěného Ruprechtova ve vztahu k čerstvě zaniklému Hamlíkovu lze usoudit, že v tomto případě k tomu došlo na sklonku XVI nebo na počátku XVII. století. Proces změn původních

OSADA	(A) PLOCHA ZANIKLÉ PLUŽINY	(B) PLOCHA DNEŠNÍ PLUŽINY	(A) : (B) v %
SENETÁŘOV	134 ha	272 ha*	(33) [67]
ŠOŠŮVKA	136 "	273 "	(33) [67]
KOTVRDOVICE	218 "	399 " *	(35) [65]
RUPRECHTOV	153 "	273 " *	(36) [64]
PODOMÍ**	78 "	270 "	(22) [78]
PETROVICE	57 "	200 " *	(22) [78]
LÍPOVEC	140 "	529 " *	(21) [79]
OSTROV	127 "	648 "	(16) [84]
NĚMČICE	47 "	338 "	(12) [88]
FOLŠTEJN	116 "	80 "	(59) [41]
KUNIČKY	105 "	149 "	(41) [59]

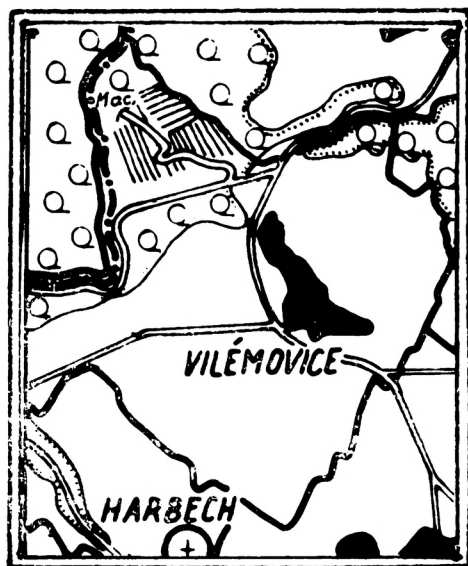
* Bez dodatečně připojených tratí.

** Týká se dnešní i zaniklé části osady.

Tabulka: Poměr velikosti zaniklé části plužiny k části obdělávané.

plužin převážně ve smyslu jejich zmenšování nebyl jistě jednorázový, ale časově zasahoval patrně převážně do století XV., kdy v důsledku vnitřních i mezistátních válek došlo ke katastrofálnímu narušení polního hospodaření. Jeho následná restituce byla provázána energickým zásahem do původní výměry obdělávané půdy, podle lokálních poměrů v některých osadách více, v jiných méně. — Při pátrání po příčinách zániku částí plužin některých dnešních osad nelze opomenout domněnku, že osada přivtělením výhodně položené nebo úrodnější části plužiny sousední zaniklé vesnice se vzdala své původní plužiny, která se svou polohou a úrodností nemohla vyrovnat nově nabyté části. Je možné, že i snížení cen obilí v XVI. století bylo jedním z faktorů, které přiměly feudály k omezení rozsahu orné půdy poddaných a k jejímu použití k osazování lesem. — Zdá se tedy, že příčin rušení částí obdělávané půdy bylo více.

K zanikání částí původních plužin dnešních osad docházelo v menší míře i v pozdějších dobách, a to až do XIX. století. Jako příklad může sloužit část plužiny Vilémovic, která zaujímala trojúhelníkový krasový prostor, jižně a jihovýchodně od propasti Macochy, který byl osázen lesem až na počátku minulého století (obr. 9). Podobně vzaly za své četné parcely na svazích východně od Rapotiny Lhoty, z nichž mnohé dokonce v tomto století.

Obr. 9. Zaniklá část vilémovické plužiny v lesní trati u propasti Macochy.

Vědomí o příslušnosti terénu se zaniklou částí plužiny existující osady se mnohdy uchovalo, jindy upadlo v zapomenutí. V řadě případů svědčí o tom pomístní název lesní trati „Občiny“ např. u Podomí. V mnoha případech vedly osady o tyto trati s vrchností spory, jak se zhusta dočítáme v tereziánském katastru i v pozdějších pramenech (např. spory Ruprechtova a Podomí s vrchností račickou, Vilémovic s vrchností rájeckou, Drahan s vrchností plumlovskou apod.). Na starších mapách, zejména na indikačních skicách, nalézáme často na místech zaniklých částí původních plužin luční, méně již polní enklávy, např. v lesní trati Maliná u Ruprechtova, v trati Zadní Hatman u Lipovce, v trati Fiolka u Šošůvky apod.

Na základě zhodnocení našich nálezů týkajících se zaniklých částí původních plužin dnešních osad na Drahanské vrchovině, je možno vyslovit následující závěry:

1. Systematickým průzkumem lesních terénů na Drahanské vrchovině bylo zjištěno, že u řady dnešních osad část jejich původní plužiny zanikla.
2. Ve většině případů zaniklá část plužiny se nalézá v terénu vzdálenějším od osady, vertikálně členitějším a s menší bonitou půdy než část obdělávaná.
3. Zaniklé části plužin dnešních osad mohou někdy zasahovat i do územního katastru sousední osady.
4. Rozsah zemědělské půdy dnešních osad, její struktura a hranice se měnily postupem času ve smyslu plus, nebo minus, nebo v kombinaci obou, podle toho zda byly ponechány k zpustnutí části plužiny, nebo jak byly naopak včleňovány do územního katastru části plužin zaniklých vsí. V mnoha případech došlo takto ke zmenšení půdní výměry vzhledem k původnímu polnímu katastru.

5. Výměra zaniklé plužiny se nejčastěji pohybuje mezi jednou pětinou až jednou třetinou rozlohy původní plužiny.
6. U některých osad se nabízí domněnka, že zánik části jejich plužiny je v příčinné spojitosti se zánikem trojpolního hospodaření. Případy, kdy výměra zaniklé části se blíží nebo rovná jedné třetině plochy původní plužiny by tomu nasvědčovaly. — Jako další možné příčiny zániku lze uvést velký pokles venkovského obyvatelstva v důsledku válek v XV. století, inkorporování částí plužin zaniklých okolních osad do půdního katastru nadále existující osady, nerentabilnost pěstování obilí v důsledku poklesu kupní hodnoty peněžní měny v XVI. století.
7. Proces plánovaného zanikání částí plužin dnešních osad trval v menší míře až do konce XVIII. století, v některých případech až do počátku století současného.
8. V územích lidnatých a úrodných (nížeji položených) k zániku částí plužin dnešních osad nedocházelo.
9. Podle velikosti pluziny se dají středověké osady na Drahanské vrchovině rozdělit do tří skupin. V první skupině jsou osady s malou výměrou pluziny do 200 ha. V druhé skupině jsou osady se střední výměrou od 200 do 400 ha, a ve třetí skupině osady s velkou výměrou pluziny od 400 do 700 ha i více.
10. Identifikace zaniklých částí plužin dnešních osad a jejich odlišení od částí plužin osad zaniklých je důležitá pro badatele zaměřené na středověké vesnické osídlení. Zabrání jim zaměňovat plužinové relikty soudobých osad za relikty osad zaniklých.

S o u h r n

Při povrchovém průzkumu lesních terénů na Drahanské vrchovině, zaměřeném na zjišťování zaniklých středověkých osad a jejich plužin, bylo zjištěno, že u řady persistujících osad existuje větší nebo menší část jejich původní pluziny, která zanikla a po dlouhé věky ji pokrývá les. Studium zaniklých částí plužin dnešních 12 osad dospěl autor k řadě závěrů, nicméně složitost této problematiky dovolila v některých případech uchýlit se jen k hypotézám.

Celkem lze říci, že zaniklé části plužin dnešních osad se nalézají v terénu od osady vzdálenějším, vertikálně členitějším a méně úrodném, než v dnes obdělávané části. Rozsah zemědělské půdy dnešních osad se měnil; buď vzrůstal přibíráním částí plužin zaniklých okolních osad, častěji se však menšil o úseky nebo tratě určené k zaniknutí a zalesnění. Mnohdy probíhaly oba procesy u téže osady společně vedle sebe, ponejvíce však s převahou úbytku původní výměry. Velikost zaniklé části pluziny se nejčastěji pohybuje mezi jednou pětinou až jednou třetinou rozlohy původní pluziny. Příčinou zániku částí plužin byl patrně odklon od trojpolního hospodaření a s ním spojená intenzifikace polního hospodaření. V úvahu však dále přichází mohutný pokles veškerého obyvatelstva v důsledku ničivých válek vedených v XV. století a tím i menší potřeba agrárních produktů, v první řadě obilí. Svou roli mohlo hrát dále včleňování částí plužin zaniklých okolních osad do půdního katastru nadále existujících osad, a v neposlední řadě patrně i nerentabilnost pěstování obilí v důsledku poklesu kupní hodnoty peněžní měny v XVI. století. Proces zanikání částí plužin dnešních osad trval v malé míře až do konce XVIII. století, v některých případech do počátku současného století. V územích nížeji položených než-li je Drahanská vrchovina a úrodnějších, k zániku částí plužin dnešních osad nedocházelo.

Abgekommene Flurteile heutiger Ortschaften im Hochland Dražanská vrchovina

Bei der Oberflächenerkundung des Waldgeländes im Gebiet der Dražanská vrchovina, die mittelalterliche Ortswüstungen und ihre Fluren ermitteln sollte, wurde festgestellt, daß bei einer Reihe bestehender Siedlungen ein mehr oder weniger großer Teil ihrer ursprünglichen Fluren existiert, die abgekommen sind und lange von Wald bedeckt waren. Das Studium abgekommener Flurteile von 12 heute noch bestehenden Ortschaften führte den Verfasser zu einer Reihe von Schlußfolgerungen; trotzdem sind diese Fragen so kompliziert, daß sie in manchen Fällen nur zu Hypothesen führten.

Im großen und ganzen kann man sagen, daß die abgekommenen Flurteile der heutigen Ortschaften in einem Gelände liegen, das von der Siedlung weiter entfernt, vertikal gegliedert und weniger fruchtbar ist. Der Umfang des Landwirtschaftsboden der heutigen Siedlungen hat sich geändert; entweder ist er durch Hinzunahme Flurteile der abgekommenen Nachbarsiedlungen gewachsen, oder hat sich häufiger um Abschnitte verringert, die zur Bewaldung oder Verödung bestimmt waren. Oft verliefen beide Prozesse bei einer und derselben Ortschaft gleichzeitig, wobei sich am meisten das ursprüngliche Flächenmaß der Fluren verringerte. Der Umfang des abgekommenen Flurteils bewegte sich meist zwischen $1/5$ bis $1/3$ des ursprünglichen Ackerbodens. Die Ursache des Abkommens von Flurteilen war offenbar bei dem Verlassen der suchen. In Betracht kommt außerdem das empfindliche Sinken der Bevölkerungsdichte während der vernichtenden Kriege im XV. Jahrhundert und der damit zusammenhängende geringere Bedarf an Agrarprodukten, vor allem Getreide. Eine gewisse Rolle spielte wahrscheinlich die Eingliederung der abgekommenen Flurteile von Nachbarortwüstungen in die Flurkataster bestehender Gemeinden, in anderen Fällen mochte die Unrentabilität des Getreidebaues infolge des Sinteus der Kaufkraft des Geldes im XVI. Jahrhundert zu der Verkleinerung der ursprünglichen Ackerfläche beigetragen haben. Der geschilderte Prozeß dauerte in geringerem Maß bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts, in manchen Fällen sogar bis in den Beginn XX. Jahrhunderts. In Gebieten, die tiefer lagen und fruchtbarer waren als das Hochland Dražanská vrchovina, ist es zu keinem Abkommen von Flurteilen heute bestehender Siedlung gekommen. – Die Unterscheidung abgekommener Flurteile heutiger Ortschaften ist für Forscher wichtig, die sich mit dem Studium mittelalterlicher Ortswüstungen und ihrer Fluren befassen.

Abb. 1. AAbgekommener Flurteil östlich und südöstlich von Ruprechtov in der Waldtrasse Maliná.

Abb. 2. Abgekommener Flurteil südlich von Senetářov in der Waldtrasse Kotliska.

Abb. 3. Abgekommener Flurteil nordöstlich, westlich und südöstlich von Podomí.

Abb. 4. Abgekommene Flurteile von Kotvrdovice in der Waldtrasse Mokří und Kojál.

Abb. 5. Abgekommene Flurteile von Lipovec in der Waldtrasse Horka und Zadní Hatman.

Abb. 6. Abgekommener Flurteil von Ostrov in der Waldtrasse Dominka.

Abb. 7. Abgekommene Flurteile von Holštejn in der Waldtrassen Plánivy, Přední Hatman und nordöstlich der Siedlung.

Abb. 8. Abgekommener Flurteil von Šošůvka nordöstlich der Gemeinde.

Abb. 9. Abgekommener Flurteil von Vilémovice in der Waldtrasse bei der Macocha-Schlucht.

Tabelle: Größenverhältnis des abgekommenen und bebauten Flurteils. A – Fläche der Flurwüstung. B – Heutige Flurfläche.

